

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان:
The role of letters and calligraphy in public art (comparison of three
examples of general Iranian letter-based art with three non-Iranian
examples in the last decade)
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

بررسی تطبیقی نحوه انعکاس اندیشه شاعر و طراح بر معماری باغ مزار (نمونه‌های موردی: باغ آرامگاه حافظ و سعدی)

زهرا یارمحمودی^{۱*}، فاطمه نیکنهاد^۲

۱. پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، ایران.
۲. پژوهشگر دکتری، گروه معماری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز، ایران.

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰/۰۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۸

چکیده

باغ مزار یا باغ آرامگاه، طراحی یک نماد و نشان یادبود است که نمایان‌کننده عقاید، دیدگاه‌ها و باور فرد آرمیده در آن است. بنابراین باتوجه به اینکه آیندگان از این مکان دیدن می‌کنند، بهتر است که جاودان و پایدار باشد. همان‌طور که در پژوهش‌های گوناگون مطرح شده، راز جاودانگی یک اثر، داشتن ارتباط آن با تماشاگر و بهره‌بردار است. تبعیت از الگوهای فرهنگی و اقلیمی و تناسب با شرایط منطقه و جامعه از ضروریات آن است؛ از همین رو انعطاف‌پذیری، تناسب با زمانه و انتقال معنا از الزامات طراحی فضاها و بناهای یادمانی است. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است و با رویکرد پدیدارشناسانه به تفسیر معیارهای مؤثر در انعکاس اندیشه شاعر و طراح بر آرامگاه و در ثبت و انتقال هویت فرهنگی-مکانی شهر پرداخته است. در این راستا دو نمونه موردی آرامگاه در شیراز به عنوان شهری با چندین بنای آرامگاهی انتخاب شده و روش جمع‌آوری اطلاعات، به صورت کتابخانه‌ای و میدانی همراه با مستندنگاری مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفته است. با توجه به نتایج حاصله و سنجش قیاسی نمونه‌ها براساس معماری ایرانی، فرهنگ و محیط زندگی (شیراز) بر اندیشه شاعر و طراح در معماری باغ آرامگاه‌ها تأثیر گذاشته است. اصول معماری ایرانی مورد توجه در آرامستان شامل موارد ذیل می‌شود: ترکیب معماری سنتی و مدرن، تقارن، مقیاس انسانی، تزئینات، نماد، مصالح و اصول باغ‌سازی معماری ایرانی که در نهایت باعث خلق معماری متناسب با فرهنگ منطقه شده است.

واژگان کلیدی: باغ آرامگاه، آندره گدار، محسن فروغی، حافظیه، سعدیه، شیراز.

مقدمه

می‌شود. آرامگاه‌ها عموماً نقشی بیش از کارکردشان دارند و از نظر معنانشناسی و کالبدی مورد اهمیت هستند (خنشا و غریب‌پور، ۱۳۹۹). بنابراین باغ-آرامگاه، بنای یادمانی است و با شخصیت فرد موردنظر ارتباط دارد و آن را به معماری مفهوم‌گرا تبدیل می‌کند که برای طراح، بیانی از شخصیت و منش فرد متوفی است. در این پژوهش شهر شیراز به عنوان شهری با سابقه تاریخی و فرهنگی و محل زندگی، هنرمندان، شاعران و عارفان، به عنوان بستر تحقیق انتخاب شده است. نمونه‌های موردی پژوهش نیز باغ آرامگاه حافظ و سعدی است که از جمله شخصیت تأثیرگذار در حوزه فرهنگ هستند. هدف پژوهش حاضر بررسی میزان تبلور اندیشه شاعر و طراح در طراحی باغ آرامگاه در نظر گرفته شده است.

به دلیل فرهنگ خاکسپاری پس از مرگ، آرامستان پدید آمده است (مسعودی‌اصل، ۱۳۹۵). باغ آرامگاه، در گام نخست، مکانی برای نکوداشت شخصیت برجسته (کسروی، ۱۳۹۳) و ادامه راه آن شخصیت است و در گام دوم تبدیل به مکانی برای برگزاری مراسم فرهنگی، اجتماعی و گاهی تفریحی شده است (متدین و متدین، ۱۳۹۴) و در معماری خود از اصول متعددی پیروی می‌کند. آرامگاه‌ها برای شخصیت‌های مذهبی، شاعران و غیره طراحی می‌شود. علاوه بر آن این نوع کاربری اکثراً به عنوان نشانه و نماد شهر شناخته شده و مکانی برای جذب گردشگر محسوب

بنابراین پژوهش حاضر درصدد پاسخ به سؤالات زیر است:
طراحان باغ آرامگاه حافظ و سعدی تا چه حد توانسته‌اند، اندیشه‌ی شاعران بزرگ را در طراحی خود القا کنند؟
اندیشه‌ی معماران تا چه حد بر طراحی باغ-آرامگاه‌ها تأثیر گذار بوده است؟

پژوهش حاضر توصیفی-تحلیلی بوده و دارای ماهیت کیفی است. به این صورت که در ابتدا با اطلاعات کتابخانه‌ای و اسنادی به شناخت و مطالعه‌ی شخصیت شاعر و طراح پرداخته که در دسته‌بندی رویکرد پدیدارشناسانه است. رویکرد پدیدارشناسانه، باتوجه به نامش، پدیدار را در نظر دارد و تجربه‌ی آگاهانه را در جهت رسیدن به توصیف تجربه‌ی زندگی، مورد بررسی قرار می‌دهد (دارابی، ۱۳۸۸)؛ سپس با استفاده از روش میدانی و پیمایشی، باغ-آرامگاه‌ها با اندیشه‌ی شاعر و طراح تطبیق داده شده است. نحوه‌ی انعکاس اندیشه‌ی شاعر و طراح بر معماری باغ-آرامگاه از دیگر مواردی است که در انتها جهت تکمیل نتایج آمده است.

از میان منابع زیادی که آرامستان حافظ را مورد بررسی قرار داده، منابع کمی به معماری آرامگاه اشاره کرده که شامل، «سبک‌شناسی و مبانی نظری معماری معاصر ایران، نوشته‌ی «وحید قبادیان»، «معماری دوره‌ی پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره‌ی بیست ساله معاصر ایران ۱۳۲۰ - ۱۳۹۹» نوشته‌ی «مصطفی کیانی» و «معماری معاصر ایران (در تکاپوی بین سنت و مدرنیته)» نوشته‌ی «امیر بانی مسعود» است. علاوه بر آن، اسنادی نیز در مورد آرامستان سعدی نگارش شده که شامل «قلمرو سعدی» اثر «علی دشتی»، «دانشنامه‌ی ادبیات ایران» به نگارش «حسین مطیع» و «بررسی سفرنامه‌های دوره‌ی صفوی» به نگارش منوچهر دانش پژوه است. آرامگاه سعدی نیز از منظر معماری در مقالات اندکی مورد بررسی قرار گرفته است که در ادامه مطرح شده است. باتوجه به عنوان پژوهش، در این بخش، پیشینه‌ی مربوط به باغ-مزار در حیطه‌ی معماری برای رسیدن به نوآوری تحقیق، در (جدول ۱)، بررسی شده است.

همانطور که در (جدول ۱)، به طور مختصر ذکر شده است، تاکنون پژوهشی از نظر بررسی اندیشه‌ی طراح و شاعر بر معماری باغ-آرامگاه صورت نگرفته است. بنابراین پژوهش حاضر نوآورانه است. در ادامه دیدگاه‌های موجود در حیطه‌ی شخصیت حافظ و سعدی، اندیشه‌ی طراحان دو باغ-آرامگاه شامل: «آندره گدار» و «محسن فروغی» مطرح شده است و در نهایت ارتباط شخصیت و اندیشه‌ی شاعر و طراح با معماری باغ-آرامگاه با ارائه‌ی جدول و نمودار در بخش یافته‌ها و نتیجه‌گیری مطرح شده است.

نگاه به شخصیت حافظ

دانستن قرآن شرط و مصداق بزرگ فهم، ادب، عرفان و کلام است و قرآن الهام‌بخش حافظ بوده است. همچنین حافظ اهل هنر

است، کلام زیبا می‌آفریند، موسیقی می‌داند و متکلم و کلام‌شناس است. چگالی و فراونی معنا در بافت شعر حافظ در میان دیگر اشعار فارسی و اشعار عربی بی‌سابقه است. حافظ به دیگر هنرها هم توجه داشته است و شاید بتوان نزدیک‌ترین هنر را به ذهن و زبان حافظ همان خوشنویسی دانست که نشانه‌هایی از آگاهی حافظ نسبت به این هنر نیز در دسترس است (استشهادهای ظریف به شعر حافظ- خرمشاهی). با اطمینان می‌توان گفت که هیچ ملتی، شاعری از نوع حافظ ندارد. فردوسی، سعدی و حتی جلال‌الدین مولوی هم کم و بیش نظایری در جهان دارند، ولی حافظ در فرهنگ انسان بی‌همتا است؛ شاعری که شعر فارسی او را زاهدان و عارفان در قنوت نماز به جای ادعیه و آیات عربی بخوانند و در عین حال زندیقان هر دوره‌ای شعر او را آینه‌ی اندیشه‌های خود بدانند و از نظر «پیر خطاپوش» حافظ که بر قلم صنع چنان اعتراض خطرناکی کرده است، شادمان باشند و در زندگی روزانه، مردم ما، دیوانش را در کنار قرآن مجید، سر سفره‌ی عقد و هفت‌سین سال نو قرار دهند و با آن فال بگیرند و استخاره کنند، چنین شاعری در جغرافیای کره‌ی زمین و در تاریخ بشریت منحصر به فرد است و همانند ندارد (درویدیان و شفیع کدکنی، ۱۳۸۸). حافظ پیرو مکتب جمال است، او زیبایی را در همه چیز می‌بیند و خالق آن را خدای یکتا می‌داند. بنابراین می‌توان گفت که حافظ عارف است. معمولاً عارفان برای بیان منظور خود از نماد و رمز استفاده می‌کنند؛ زیرا اعتقاد دارند که بیان مطلب به صورت رمزی زیباتر است و انسان را مجبور به فکر کردن می‌کند، علاوه بر آن تنها افرادی که اهل عرفان باشند، می‌توانند درک کنند (مطهری، ۱۳۷۱، ۹۳). نماد و رمز در واقع مطلب را ادبی‌تر کرده و به آن مفاهیم و معانی مختلف می‌دهد، زیرا هر فرد متناسب با درک خود، معنی متفاوتی از آن را دریافت می‌کند. حافظ طبیعت را یکی از رموز اشعار خود دانسته است (خطیب رهبر، ۱۳۶۹، ۴۶). در ادامه (تصویر ۱) نشان‌دهنده‌ی اندیشه‌ی حافظ و نکات مهمی است که در اشعارش به کار برده است.

نگاه به شخصیت سعدی

اعتقاد سعدی به خدا خالص است و در بوستان، باب هشتم، در شکر بر عافیت می‌توان مشاهده کرد:

عطایی است هر موی او بر تنم

چگونه بر هر موی شکر کنم

چو آید بوی کوشیدن خیر پیش

به توفیق حق دادن نه از سعی خویش

تو قایم به خود به یک قدم

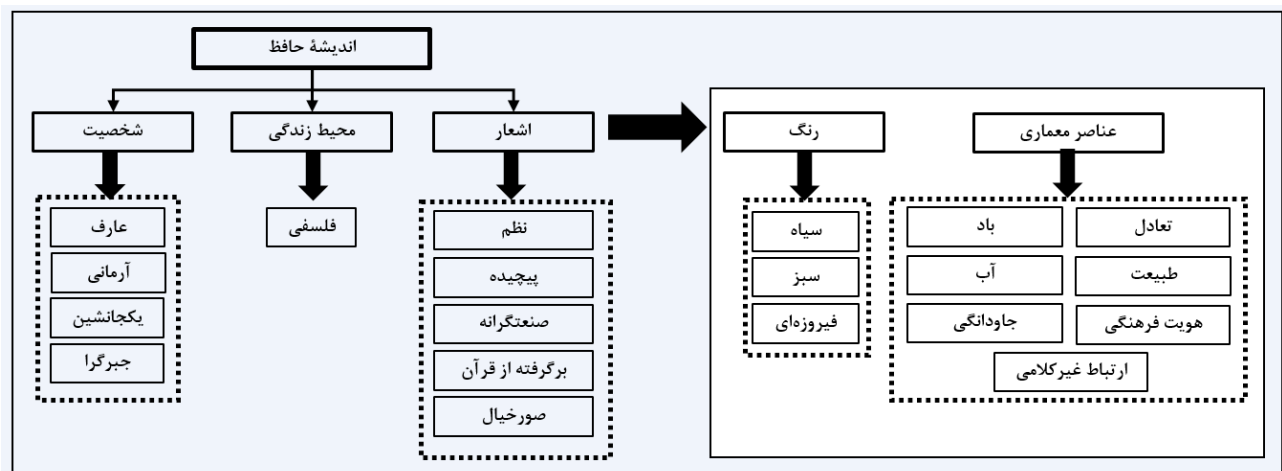
زعیب مدد می‌رسد دمبدم

خدایا دلم خون شد و دیده ریش

که مبینم انعامت از گفت پیش (سعدی، ۱۳۷۵)

جدول ۱. پیشینه پژوهش در حیطه کاربری انتخابی. مأخذ: نگارندگان.

ردیف	عنوان	توضیحات	منبع
۱	پی‌جویی بارزهای شهر از منظر حافظ	حافظ نیز، همانند همه کسانی که به یک سامانه فکری و جهانبینی تعریف شده باور دارند و اصول آن را در همه زمینه‌های زندگی خویش ملاک عمل قرار می‌دهند، به اصولی که برخاسته از جهانبینی‌اش است، معتقد است و در جای‌جای غزلیات خویش به آنها اشاره می‌کند.	نقی‌زاده، ۱۳۹۱
۲	ریشه‌های ایده‌پردازی در معماری و باغسازی آرامستان حافظ شیراز	در طراحی آرامگاه حافظ از نمادهای شیوه اصفهانی بهره گرفته شده است. باتوجه به اینکه ایده طرح آرامگاه حافظیه توسط آندره گدار (معمار فرانسوی) صورت گرفته است، بنابراین معماری آرامستان حافظ در حقیقت، حد وسط معماری سنتی و مدرن محسوب می‌شود.	معمدم، ۱۳۹۲
۳	باغ‌مزار، نماد مقبره کلاسیک اسلامی هند	پادشاهان مسلمان سرزمین هند، باغ ایرانی را به عنوان مکانی آرمانی برای رسیدن به ابدیت انتخاب کرده‌اند. این گزینش، سنت باغسازی ایرانی را در قالب باغ‌مزار که وجود هندسه روشن و خوانا از ویژگی‌های ذاتی آن است، به عنوان ابزاری برای نمایش قدرت مطرح می‌کند.	کسروی، ۱۳۹۳
۴	نقش ادبیات و فرهنگ ایرانی در معماری باغ‌های هند (مطالعه موردی: بررسی باغ مزار تاج محل براساس تئوری داده بنیان)	به دلیل روابطی که ایران و هند در طول تاریخ داشته‌اند، به ویژه در زمان صفویه و گورکانیان، فرهنگ معماری و ساخت باغ و باغ - مزار در هند تحت تأثیر فرهنگ، ادبیات، هنر و معماری ایرانی قرار گرفته است.	سلطانی و همکاران، ۱۳۹۵
۵	تحلیل منظر باغ مزار نمونه مورد مطالعه: باغ مزار شاه نعمت الله ولی در کرمان	با توجه به اینکه مزار تداعی‌کننده بُعد غیرمادی انسان و نقطه آغاز حیات اخروی اوست، پس هم‌نشینی او با باغ ایرانی امری بی‌ربط تلقی نمی‌شود.	نوری‌زاده و صیدائی، ۱۳۹۵
۶	بررسی پارادایم‌ها و هندسه باغ ایرانی در باغ‌مزارها (نمونه موردی: سعدیه، حافظیه، شاه شجاع و شیخ روزبهان)	در باغ‌مزار ایرانی دو عنصر باغ و آرامگاه شخص خاص مذهبی سیاسی و اجتماعی وجود دارد که نوعاً کارکردهای مذهبی و اجتماعی دارند. براساس تحلیل‌های انجام شده، کلیه بناها و عناصر موجود در باغ براساس نسبت‌های هندسه طلایی شکل گرفته‌اند.	بدیع و همکاران، ۱۳۹۶
۷	تحلیل الگوی فضایی حیاط مرکزی در باغ‌مزار شاه نعمت‌الله ولی ماهان با استفاده از تکنیک نحو فضا	حیاط در ارتقای راندمان عملکردی فضاهای آرامگاهی تأثیر شگرفی خواهد داشت. لیکن هندسه شکل‌گیری حیاط و محل استقرار آن تا مقبره در هم‌پیوندی، ارتباط و عمق حیاط تأثیر به‌سزایی در پیکره‌بندی فضایی آرامگاه دارد و هندسه مناسب حیاط برای دستیابی به حوزه‌های مختلف فضایی، نقش مؤثری را ایفا می‌کند.	امینی گوه‌ریزی و یظه‌ری کرمانی، ۱۴۰۰

تصویر ۱. شخصیت‌شناسی حافظ. مأخذ: نگارندگان.

مقایسه تطبیقی شاعران

با مطالعه اشعار شاعران می‌توان دریافت که شخصیت آن‌ها در اشعار تجلی یافته است (**چشمکی و شعبان‌زاده، ۱۳۹۵**). با توجه به مطالب به‌دست آمده از بخش شخصیت‌شناسی حافظ و سعدی، در ادامه (**تصویر ۳**) قرار دارد که نشان دهنده مقایسه تطبیقی شخصیت دو شاعر است.

نتایج حاصل از (**تصویر ۳**)، نشان می‌دهد که هر دو شاعر در سروده‌های خود به اهمیت آب، طبیعت، اعتدال و ارتباط غیر کلامی و فرهنگ اشاره دارند. علاوه بر آن رنگ سیاه، سبز، صور خیال، لحن صمیمی، معشوق و پند و نصیحت در اشعار مطرح شده است. در ادامه به تفصیل (**جدول ۲**) قرار داده شده که نشان‌دهنده منبع صفات مربوط به شخصیت دو شاعر است که صفات مشترک در جدول با رنگ قرمز مشخص شده است.

در ادامه اشعار سعدی و حافظ در جهت مقایسه تطبیقی اندیشه دو شاعر در (**جدول ۳**) مورد بررسی قرار گرفته است. نکات مشترک دو شاعر (هر دو در اشعارشان به معشوق اشاره دارند و اشعارشان پرخوردار از نظم است) با رنگ قرمز در جدول مشخص شده است. به دلیل اینکه پژوهش حاضر در جهت رسیدن به نحوه ارتباط اندیشه شاعر با معماری باغ-آرامگاه است، پس از بررسی خصوصیات شخصیتی و ویژگی‌های اشعار سعدی و حافظ در گام دوم، رنگ‌های به کار برده شده در اشعار دو شاعر استخراج شده و در (**جدول ۴**) مورد بررسی قرار گرفته است.

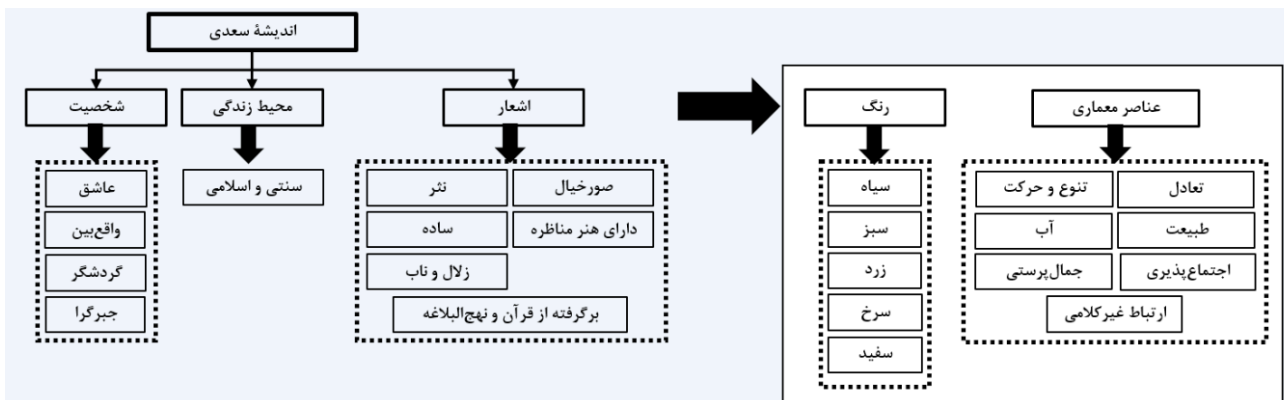
با توجه به (**جدول ۴**) می‌توان نتیجه گرفت که رنگ سیاه و سبز در اشعار هر دو شاعر مشترک است.

مشخصه طراحی آندره گدار

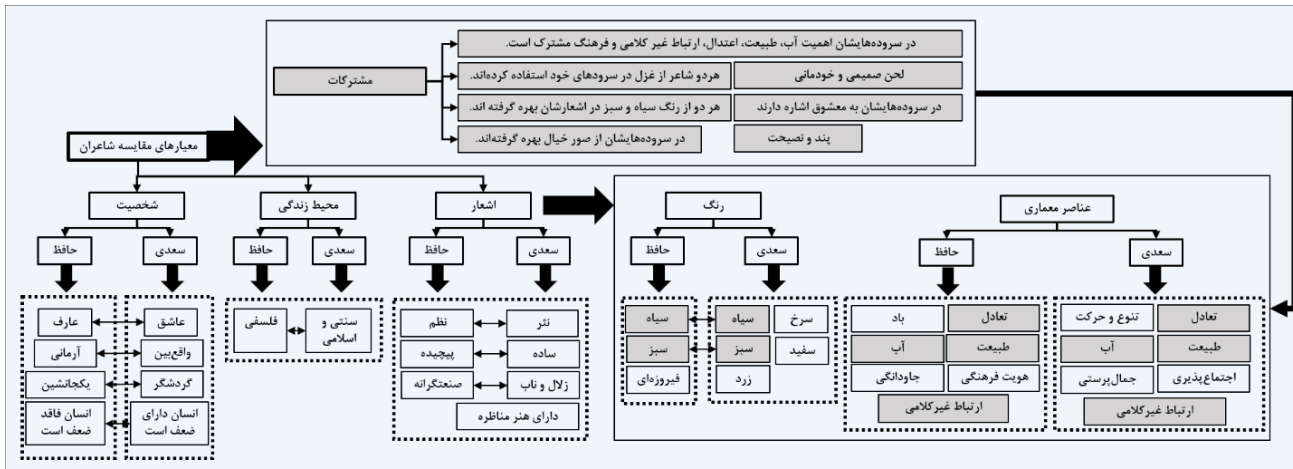
آندره گدار فرانسوی در مدرسه هنرهای زیبا تحصیل و در عراق، مصر، و افغانستان کار کرده است. وی مدتی رئیس موزه

سعدی در درون‌مایه اندیشه خود سیره والای بزرگان دین را سرلوحه خویش داشت، شاعری که او را ملک‌المتکلمین و رب‌النوع ادب فارسی خوانده‌اند و آفرینشش را در خلق معانی به ثنا می‌نشینند. «کمالی سروستانی» شیخ اجل را سلطان یگانه ملک سخنش خواند و گفت: قولی که جملگی برآند شاعر بلندآوازه‌ای که با ذهن و زبانش در ساحت جهانی ما جا گرفته و کلامش با آرمان‌ها و مطلوب‌های ما نسبتی دارد. بی‌شک اگر چون او بی نبود ماهیت و ذات زیستن ما از لونی دیگر بود و مگر جز در مقام خوشه چینی‌اش ما را یارای آن است که بخردانه بیاموزیم (**کمالی سروستانی، ۱۳۸۹**).

اشعار سعدی دارای سخن روشن و قابل فهم است. زبان غزل او دارای محبت توأم با گلایه ملایم است. سعدی نیز پیرو مکتب جمال است و به زیبایی‌ها عشق می‌ورزد. آرزوها با رنگ‌های مختلف بر او پدیدار می‌شود و نرسیدن به آن او را رنج می‌دهد. از نظر شخصیتی از آن دسته افرادی است که در بیان مطالبشان پیچیدگی نیست و همان اول به مقصد اشاره می‌کنند (**دستی، ۱۳۴۴، ۷۱**). سعدی عاشق موسیقی بوده و سایر صفاتش شامل: شجاع، زاهد، قانع، عاشق، و صریح است (**موحد، ۱۳۷۸، ۱۹۹**). سعدی خودش را عارف می‌داند و در اشعارش این مطلب را بیان کرده است. طریق درویشان ذکر است و شکر و خدمت و طاعت و ایثار و قناعت و توحید و توکل و تسلیم و تحمل، هر که دارای این صفات باشد، درویش است (**سعدی، ۱۳۶۸، ۱۶۳**). شیخ سعدی دیدگاه عرفانی متمایز دارد و به تصوف رسمی فکر نمی‌کرده است (**داراب‌پور و لویی، ۱۳۸۹**). به این معنا که بین حکمت واقعی و عرفان حقیقی اختلاف نمی‌گذارد و هدف هر دو را رسیدن به کمال می‌داند (**مژده، ۱۳۷۶، ۳۵۱**). در ادامه (**تصویر ۲**) نشان‌دهنده اندیشه سعدی و نکات مهمی است که در اشعارش به کار برده است.

تصویر ۲. شخصیت‌شناسی سعدی. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۳. معیارهای مقایسه سعدی و حافظ. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۲. مقایسه تطبیقی صفات شخصیتی سعدی و حافظ. مأخذ: نگارندگان.

شاعر	
سعدی	حافظ
<p>حکیم و شیخ و عارف (عاشق) (مژده، ۱۳۷۶، ۳۵۱). رسد آدمی به جایی که به جز خدا نبیند بنگر تا چه حد است مقام آدمیت</p>	<p>حافظ عارف است (شمسی، ۱۳۹۷). او عناصر زیبایی را از عالم طبیعت انتخاب می‌کند و زیبایی عالم ملکوت را به مدد تمثیل، در قالب این عناصر، جلوه‌گر می‌سازد و به قول خود از مهر و مه آئینه‌ای می‌سازد و در مقابل رخ دوست قرار می‌دهد (فدوی، ۱۳۹۲). شعر حافظ همه بیت‌الغزل معرفت است کس چو حافظ نکشید از رخ اندیشه نقاب.</p>
<p>سعدی خاکی و واقع‌بین است. گر در شهر یک سر نیشترست / در پای کسی رود که درویش ترست فتادگی آموز اگر طالب فیضی / هرگز نخورد آب زمینی که بلند است</p>	<p>حافظ آسمانی و آرمانی است. دوش دیدم که ملایک در میخانه زدند گل آدم بسرشتند و به پیمان زدن</p>
<p>سعدی فردی گردشگر بوده و مشتاق به کشف سیر آفاق و انفس (فرزین و هاشمی‌زادگان، ۱۳۹۵) و (شیبانی، نصرآبادی و ستوده‌نیا، ۱۳۹۹). بسیار سفر باید تا پخته شود خامی / صوفی نشود صافی تا در نکشد جامی</p>	<p>حافظ فردی یک‌جا نشین بوده و علاقه‌ای به گشت و گذر و سفر نداشته است. دو سفر در طول عمر خود داشته یکی به یزد و دیگری به جزیره هرمز.</p>
<p>سعدی نهادهای اجتماعی را قبول دارد و به ضعف سرشتی انسان توجه دارد و پیش از همه، آن را در خود سراغ می‌گیرد. از این رو بخشنده است. شخصم به چشم عالمیان خوب منظر است / وز خبث باطنم سر خجالت فتاده پیش</p>	<p>حافظ بر خلاف سعدی همیشه بر این باور است که انسان فاقد ضعف است و باید همان‌گونه در نهان است در آشکار نیز باشد. خوشا آن دم کز استغنائی مستی / فراغت باشد از شاه و وزیرم</p>
<p>لحن صمیمی و خودمانی، در هردو، شواهدی خوش و دلنشین دارد: گفتم لب تو را که دل من تو برده‌ای / گفتم کدام دل چه نشان کی کجا که برد.</p>	<p>لحن صمیمی و خودمانی، در هردو، شواهدی خوش و دلنشین دارد: حافظ بس شیرین‌تر و شیرازی‌تر «گفتم دل رحیمت کی عزم صلح دارد/ گفتم مگوی با کس تا وقت آن درآید» یا «بگفتمش به لبم بوسه‌ای حوالت کن/ به خنده گفت کیت با من این معامله بود».</p>
حافظ در محیط کلامی و فلسفی پرورش یافته است (شمسی، ۱۳۹۷). در محیط سنتی و اسلامی پرورش یافته است (ضیائی، ۱۳۹۹).	

پارت‌ها و ساسانیان که آثار ساختمانیشان را می‌شناسیم محقق است، بلکه در مورد دوره اسلامی ایران نیز صادق است. شاید معماری قدیم ایران است که در شکل جدیدش به بهترین و صحیح‌ترین وجهی معماری اسلام را از نظر هنری و طرز تأثیرش

باستان‌شناسی در تهران و دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران بوده است. او هویت آیندگان را در گذشته می‌دید. وی می‌نویسد: «عالی‌ترین هنر ایران، به معنی حقیقی هنر، همیشه معماری آن بوده است. این برتری نه تنها در دوره هخامنشیان،

جدول ۳. مقایسه تطبیقی خصوصیات اشعار سعدی و حافظ. مأخذ: نگارندگان.

شاعر	حافظ	سعدی
<p>دارای سادگی • شیرین زبان: من دگر شعر نخواهم که نویسم که مگس / زحتم می‌دهد از بس که سخن شیرین است • صریح و دارای هنر مناظره: آرزو می‌کنم با تو شبی‌بودن و روزی / یا شبی‌روز کنی چون من و روزی به شب آری • پند و نصیحت: (ای که پنجاه رفت و در خوابی / مگر این پنج روز دریایی) یا (عمر برف است و آفتاب تموز / اندکی ماند و خواجه غره هنوز) • حکمت: (همچنان در فکر آن بیتم که گفت / پیلانی بر سر دریای نیل) یا (زیر پایت گر بدانی حال مور/همچو حال توست زیر پای پیل)</p>	<p>دارای پیچیدگی پرده‌پوش-ابهام: به روز واقعه تابوت ما ز سرو کنید / که مرده‌ایم که به داغ بلند بالایی محافظ‌کارانه: ناصحم گفت که جز غم چه هنر دارد عشق / برو ای خواجه عاقل هنری بهتر از این پند و نصیحت: جانان من سخنی هست گوش کن / چون ساغرت پر است بنوشان و نوش کن</p>	
<p>برخوردار از منظوم و منثور درخت غنچه برآورد و بلبلان مستند / جهان جوان شد و یاران به عشق بنشستند کسی گفت سرو را میوه‌ای نمی‌آری / جواب داد که آزادگان تهی دستند منثور: دست و پای بریده‌ای هزار پای بکشت، صاحب‌دلی بر او بگذشت و گفت سبحان‌الله با هزار پای که داشت چون اجلش فرا رسید از بی‌دست و پای نتوانست گریخت.</p>	<p>برخوردار از نظم سحر به عزم توبه گفتم استخاره کنم / بهار توبه شکن می‌رسد چه چاره کنم</p>	
<p>سعدی فردی عاشق‌پیشه است. قوت بیان در غزل‌های سعدی به‌خصوص در رابطه با معشوق بیش‌تر است: بخورم گر ز دست توست نبید / نکنم گر خلاف توست نماز</p>	<p>حافظ در سروده‌های خود به معشوق اشاره دارد ولی نه به شدت سعدی بالابلند عشوه‌گر نقش باز من / کوتاه کرد قصه زهد دراز من</p>	
<p>زال و ناب شب‌ها من و شمع می‌گذایم / این هست که سوز من نهان است</p>	<p>صنعتگرانه آن را که خواندی استاد گر بنگری به تحقیق / صنعتگر است اما لطف بیان ندارد</p>	
<p>غزل‌های سعدی وصف احوال عاطفی و درونی درک اشعار او بسیار ساده و روان است. قناعت توانگر کند مرد را / خبر کن حریص جهان گرد را</p>	<p>غزل‌های حافظ به غلظت با آثار مطالعات او و با تلمیحات و استعاره عجین‌اند. برای درک آنها نیاز شناخت و آشنایی با ادبیات است. گفت کان یار کزو گشت سر دار بلند / جرمش این بود که اسرار هویدا می‌کرد.</p>	

مشخصه طراحی محسن فروغی

محسن فروغی متولد تهران است، تحصیلات مقدماتی خود را در دارالمعلمین گذراند و پس از هفت سال جهت ادامه تحصیل به فرانسه رفت. در مدرسه عالی بوزار وارد و در رشته معماری فارغ التحصیل شد. وی در سال ۱۳۱۹ خورشیدی با همکاری آندره گدار، دانشکده معماری و هنرهای زیبای دانشگاه تهران را تأسیس کرد. قریب پانزده سال ریاست دانشگاه را بر عهده داشت و در سال ۱۳۶۱ خورشیدی در سن ۷۵ سالگی در تهران درگذشت. مهمترین آثار او: دانشکده حقوق دانشگاه تهران، وزارت دارایی، آرامگاه رضا شاه، آرامگاه سعدی، آرامگاه باباطاهر در همدان، شعبه مرکزی بانک کشاورزی در تهران، ساختمان اصلی بانک مسکن در فردوسی و غیره است. محسن فروغی معمار مدرن بود که به فرهنگ ایران علاقه داشت. او تقلید فرمی و ظاهری از گذشته را سطحی‌نگری می‌دانست و اعتقاد داشت که رابطه ساختمان‌ها را از نظر سبک و شکل می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: رابطه ظاهری و رابطه حقیقی یا باطنی (پرتال

بر تمدن کهن ایرانی به ما می‌شناساند) (گدار، ۱۳۴۵). به همین دلیل گدار تأکید زیادی بر شناخت دوران اسلامی و هنر داشت. در طرح‌های آندره گدار ردپایی از اصول معماری ایران بر پایه تفکرات مدرنیستی در حوزه معماری غرب، وجود دارد. از جمله آن ستودن صداقت در معماری با مفهوم نمایش ساختار بنا در ظاهر آن و مضموم‌بودن تزئینات به شکل پرنگ است. به عنوان مثال آندره گدار در مورد معماری ایران در عصر صفوی می‌گوید: «در اینجا ما از خلوص و بی‌ریایی راه‌حل‌های معماری عصر سلجوقی فاصله بسیار گرفته‌ایم. معماری عصر صفوی دارای ظاهر بسیار زیبا است، ولی در این ظاهر زیبا، استخوان‌بندی بنا به طور کامل از نظر پنهان شده است. آندره گدار معماری را روح اجتماع یک ملت می‌داند. او می‌گوید: «پرهیز از سنگینی ویژگی معماری هنر و ادبیات ایران است و آنچه را که معماری ایرانی در جست‌وجوی آن است، زیبایی فکر و بیان و بیش از آن احساس راحتی و سبکی است (ادیب‌زاده، عباسی هرفته و امین‌پور، ۱۳۹۷).

جدول ۴. مقایسه تطبیقی رنگ‌های استخراج شده از اشعار سعدی و حافظ. مأخذ: نگارندگان.

شاعر	حافظ	سعدی
رنگ سبز: نماد پیامبران و فرشتگان تو آدمی و دیگران آدمیند؟ / نی نی، تو که خط سبز داری ملکی	رنگ سبز: نماد پاکی و عصمت ای به ناموس کرده جامه سپید / بهر پندار خلق و نامه سیاه	رنگ فراق و دوری را سیاه و رنگ وصال را سفید می‌داند. رنگ سیاه: نماد جوانی دوره جوانی گذشت، موی سیاه پسته گشت / برق یمانی بجست، گرد بماند از سوار
رنگ فیروزه‌ای: حافظ این رنگ را در ترکیباتی چون: طارم فیروزه، چرخ فیروزه و امکان و در یک مورد به صورت خاتم فیروزه به کار برده است. راستی خاتم فیروزه بو اسحاقی / خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود	رنگ فیروزه‌ای: حافظ این رنگ را در ترکیباتی چون: طارم فیروزه، چرخ فیروزه و امکان و در یک مورد به صورت خاتم فیروزه به کار برده است. راستی خاتم فیروزه بو اسحاقی / خوش درخشید ولی دولت مستعجل بود	رنگ سرخ: نماد شادی و طراوت به کوی لاله رخان هر که عشقباز آید / امید نیست دیگر به عقل باز آید
رنگ زرد: نمادی از آگاهی و معرفت من از بینوایی نیم، روی زرد / غم بینوایان، رخم زرد کرد	رنگ سفید: نماد پاکی و عصمت ای به ناموس کرده جامه سپید / بهر پندار خلق و نامه سیاه	رنگ زرد: نمادی از آگاهی و معرفت من از بینوایی نیم، روی زرد / غم بینوایان، رخم زرد کرد

پویان‌دیش، بی‌تا). شاخصه طراحی فروغی و معماران هم دوره او، خلق معماری مدرن ایرانی است که با تمدن، تاریخ و فرهنگ کشور ترکیب شده است. به عنوان مثال، فرم‌ها و کاشی‌کاری ایرانی به عنوان تزیین در ساختمان‌های مدرن نقش داشت (سعادت، ۱۳۹۹).

مقایسه تطبیقی طراحان

باتوجه به مطالب ذکر شده در بخش تحلیل اندیشه طراحان می‌توان به طور کلی بیان کرد که بررسی مؤلفه‌های برگرفته از شخصیت و آثار معماری دو طراح در واقع نشان‌دهنده اندیشه آن‌ها است. بنابراین در ابتدا مؤلفه‌های حاصل از شخصیت که در بخش‌های قبل به دست آمده و پس از آن مؤلفه‌های حاصل از معماری مطرح می‌شود.

مؤلفه شخصیت: محسن فروغی در ایران متولد شده و برای ادامه تحصیل به فرانسه رفته است. آندره گدار در فرانسه به دنیا آمده و تحصیل کرده است. بنابراین هر دو طراح از نظر تحصیل در فرانسه و تأسیس دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران دارای وجه مشترک هستند.

مؤلفه معماری: نتایج حاصل از بررسی شخصیت و آثار معماری هر دو طراح حاکی از آن است که تقریباً در طراحی دارای اندیشه یکسان هستند و شاید بتوان علت آن را تحصیل (فرانسه) و طراحی (ایران) در مکان یکسان دانست. در ادامه نقاط مشترک اندیشه طراحان در معماری بیان شده است:

پویان‌دیش، بی‌تا). شاخصه طراحی فروغی و معماران هم دوره او، خلق معماری مدرن ایرانی است که با تمدن، تاریخ و فرهنگ کشور ترکیب شده است. به عنوان مثال، فرم‌ها و کاشی‌کاری ایرانی به عنوان تزیین در ساختمان‌های مدرن نقش داشت (سعادت، ۱۳۹۹).

مقایسه تطبیقی طراحان

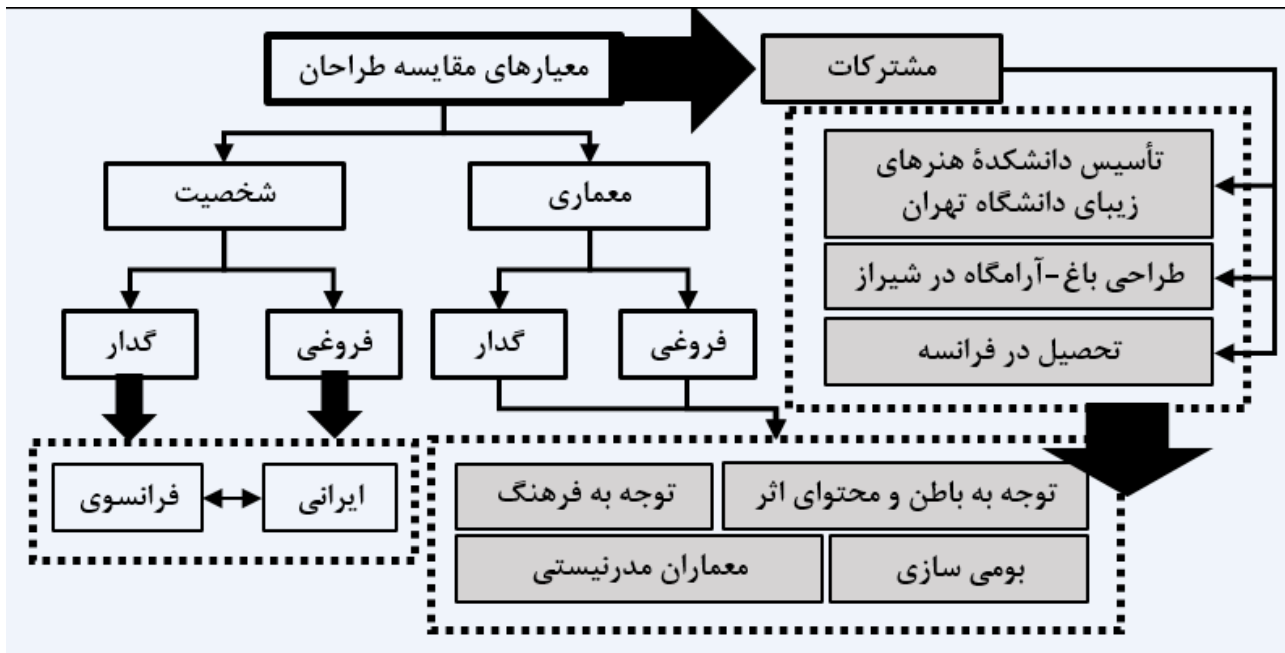
باتوجه به مطالب ذکر شده در بخش تحلیل اندیشه طراحان می‌توان به طور کلی بیان کرد که بررسی مؤلفه‌های برگرفته از شخصیت و آثار معماری دو طراح در واقع نشان‌دهنده اندیشه آن‌ها است. بنابراین در ابتدا مؤلفه‌های حاصل از شخصیت که در بخش‌های قبل به دست آمده و پس از آن مؤلفه‌های حاصل از معماری مطرح می‌شود.

مؤلفه شخصیت: محسن فروغی در ایران متولد شده و برای ادامه تحصیل به فرانسه رفته است. آندره گدار در فرانسه به دنیا آمده و تحصیل کرده است. بنابراین هر دو طراح از نظر تحصیل در فرانسه و تأسیس دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران دارای وجه مشترک هستند.

مؤلفه معماری: نتایج حاصل از بررسی شخصیت و آثار معماری هر دو طراح حاکی از آن است که تقریباً در طراحی دارای اندیشه یکسان هستند و شاید بتوان علت آن را تحصیل (فرانسه) و طراحی (ایران) در مکان یکسان دانست. در ادامه نقاط مشترک اندیشه طراحان در معماری بیان شده است:

بررسی معماری حافظیه

همان‌طور که در (تصویر ۵) نشان داده شده است، در ورودی باغ آرامگاه، بعد از حیاط بیرونی، ایوان قرار دارد. ایوان یکی از عناصر معماری ایرانی است و فضای آرامگاه را گویی در قاب عکسی قرار می‌دهد. علاوه بر آن، این عنصر امکان دید کامل آرامگاه را می‌گیرد و

تصویر ۴. مقایسه تطبیقی شخصیت‌شناسی آندره گذار و محسن فروغی. مأخذ: نگارندگان.

جدول ۵. مقایسه تطبیقی فروغی و گذار. مأخذ: نگارندگان.

معمار	
آندره گذار	محسن فروغی
<p>فرانسوی: آندره گذار فرانسه به دنیا آمد. در سال ۱۸۸۱ در شهر چومونت André Godard متولد شد.</p>	<p>ایرانی: محسن فروغی در سال ۱۲۸۶ در تهران متولد شد.</p>
<p>در دانشکده هنرهای زیبای پاریس در رشته معماری و باستان‌شناسی تحصیل کرده است.</p>	<p>تحصیلات مقدماتی خود را در دارالمعلمین گذراند. پس از هفت سال جهت ادامه تحصیل به فرانسه رفت در مدرسه عالی بوزار وارد و در رشته معماری فارغ‌التحصیل شد. وی در سال ۱۳۱۹ خورشیدی با همکاری آندره گذار، دانشکده معماری و هنرهای زیبای دانشگاه تهران را تأسیس کرد.</p>
<p>موزه ایران باستان، حافظیه در شیراز، موزه آذربایجان در تبریز، مدرسه ایران‌شهر در یزد و ساختمان سه‌گوش در اهواز از جمله آثار وی هستند. ایده طراحی موزه ایران باستان در زمان وزارت علی‌اصغر شکل حکمت گرفت و طراحی موزه به آندره گذار واگذار شد.</p>	<p>طراحی دانشکده حقوق تهران با همکاری ماکسیم سیرو، ساختمان وزارت دارایی، آرامگاه سعدی (با همکاری علی صادق)، کاخ نیاوران و همچنین شعب بانک ملی در شیراز، اصفهان، تبریز و بازار تهران.</p>
<p>- گذار هویت آینده ایران را در گذشته آن یافت. - چاپ نشریه باستان‌شناسی در ایران</p>	<p>وی به پیشینه فرهنگی ایران عشق می‌ورزید.</p>
<p>بهره نبرد گذار از پاره‌های تمهیدات شیوه ملی، خود نمایانگر گرایش‌ها و نوآوری‌های مدرنیستی او است.</p>	<p>از دسته معماران مدرنیستی</p>
<p>شکل‌گیری هنر اسلامی را بیش از آن که مبتنی بر فرم و تکنیک بدانند، مبتنی بر فکر و روح سازنده آن می‌داند.</p>	<p>او برداشت فرمال و ظاهری از تاریخ را سطحی‌نگری همکاران جوان خود می‌داند و بر این عقیده بود که رابطه ساختمان‌ها را از نظر سبک و شکل به دو دسته تقسیم می‌شود: رابطه ظاهری و رابطه حقیقی یا باطنی.</p>
<p>الهام و برداشت آزادانه از روایت‌های تاریخی در ادوار مختلف</p>	<p>تلاش برای بومی کردن معماری مدرن</p>

می‌شود. (تصویر ۸) عناصر معماری ایرانی و سازگاری معماری با فرهنگ منطقه را به نمایش می‌گذارد که می‌تواند یکی از عوامل جاودان ماندن معماری باغ آرامگاه حافظ در گذر زمان باشد. در طراحی الگوی بنای حافظیه می‌توان به این موضوع اشاره کرد که محل قرارگیری آرامگاه همانند الگو قرارگیری کوشک در باغ است (تصویر ۹). علاوه بر آن نشان‌دهنده نظم، تعادل، مرکزگرایی، محورگرایی، درون‌گرایی و هندسه خاص و چهاربخشی (حیدرنتاج، ۱۳۹۴) معماری باغ-آرامگاه است. معماری آرامگاه از ادبیات حافظ تأثیر گرفته و از تشبیه، تضاد، استعاره، کنایه، ایجاز، ایهام و تضمین به شیوه اشعار حافظ استفاده شده است. حافظ جهان‌بینی متضادی در تقابل همیشگی وسوسه‌های زمینی و میل به جاودانگی و توجه به عالم

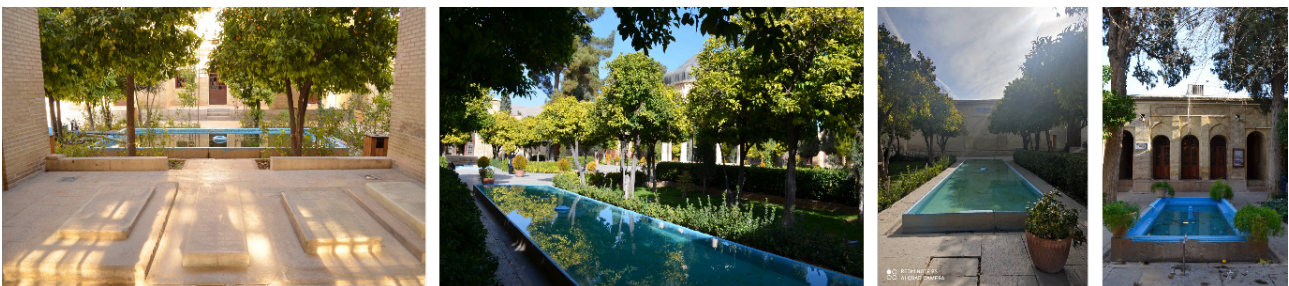
حالت رمزگونه ایجاد می‌کند. بالای قبر، گنبدی قرار دارد که نماد آسمان است و زیر گنبد با توجه به (تصویر ۶) از رنگ‌های موجود در اشعار حافظ استفاده شده است. گنبد بر روی ستون‌هایی قرار دارد (تصویر ۶). فضای مقبره باز است و باد به آرامی توانایی گردش در فضا را دارد که نشان‌دهنده عقیده حافظ به باطن آشکار انسان است. مسیر حرکت به سمت مقبره در یک خط مستقیم است که خود نشان‌دهنده محورگرایی در معماری ایرانی است. با توجه به اینکه حافظ یکجانشین بوده است، آرامگاه او به صورت نیمه درون‌گرا طراحی شده است، اما در تمام عناصر، سیال بودن معماری حفظ شده است. همان‌طور که در اشعار حافظ مطرح شده است، اهمیت به عنصر آب و طبیعت نیز به وضوح در طراحی باغ-مزار (تصویر ۷) مشاهده

تصویر ۵. ایوان ورودی حافظیه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

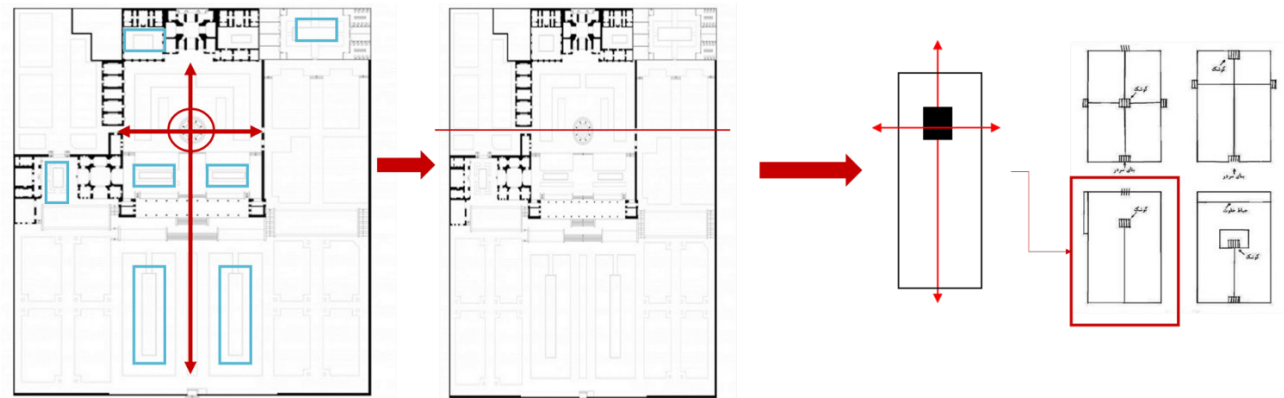
تصویر ۶. رنگ و نقوش زیر گنبد مقبره حافظ. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۷. اهمیت عنصر آب و طبیعت در حافظیه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۸. عناصر معماری سنتی ایرانی حافظیه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۹. نظم و تعادل معماری حافظیه. مأخذ: نگارندگان.

تمام ابعاد روحی انسان در شعر حافظ دیده می‌شود. همچنین علاوه بر نمادها مانند: گنبد، رواق، ستون، پله، دروازه، باغ، آب و درخت و از نمادها و اسطوره‌های شعر حافظ چون: درویش، سرو، مس و مفاهیمی چون آزادی از رنگ تعلق، دل‌کندن از دنیا و سستی دنیا، گذر زمان و تقابل درویشی و پادشاهی بهره‌مند شده است. یکی از نکات دیگر که لازم به ذکر است شامل تأثیر عدد هشت که قرن زندگی شاعر است در تعداد ستون‌ها است (دانیل، ۱۳۹۵).

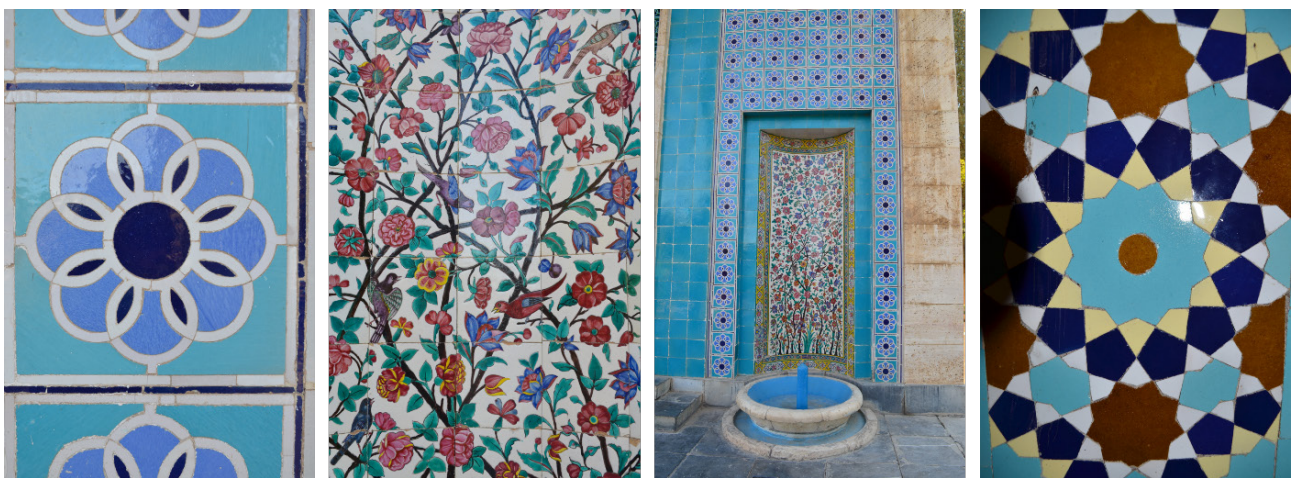
بررسی معماری سعدیه

ایوانی که در ورودی مقبره حافظ قرار دارد، در سعدیه به صورت متصل به جداره آرامگاه طراحی شده است (تصویر ۱۰) که

بالا را در شعر خود نشان می‌دهد. در شعر او از یک سو رندی و قول و غزل موج می‌زند که از خوش باشی خیام سرچشمه می‌گیرد و از سوی دیگر وحدت وجود و عرفان و انسانی است که از چشمه‌ساران اندیشه مولوی سیراب می‌شود. این دوسویگی در تمام دوران شعر حافظ آشکار است؛ جز در آخرین لحظه‌های زندگی او که خسته از آدمیان و چالش‌های هولناک آن دوران به غم‌خانه خویش پناه می‌برد (حسین‌پور، ۱۳۹۵)، به بیان دیگر از منظری دیگر اشعار حافظ را می‌توان سهل و ممتنع خواند و این هنر حافظ است. او به زبان مردم صحبت کرده، اشعارش در این باره پیچیده و سخت است. در تألیفات بشری، کتابی به عمق کتاب حافظ وجود ندارد. او به جامعه‌شناسی و روان‌شناسی نپرداخته، اما اشعاری سروده است که مبنای انسان‌شناسانه دارد.

تصویر ۱۰. ایوان سعدیه، متصل به مقبره. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۱۱. رنگ‌های موجود در اشعار سعدی که در طراحی باغ-آرامگاه استفاده شده است. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

تصویر ۱۲. اهمیت عنصر آب و طبیعت در سعدیه. مأخذ: آرشیو نگارندگان.

سیاه و زرد است و در (جدول ۴) بررسی شده است. اهمیت عنصر آب (جوادی و عرب‌سلغار، ۱۳۹۲) و طبیعت (تصویر ۱۲) در معماری آرامگاه سعدی نیز دیده می‌شود. مقبره به صورت برون‌گرا طراحی شده، زیرا سعدی اهل سفر و گشت و

نشان‌دهنده نزدیکی اندیشه فروغی و گدار است. علاوه بر آن ایوان خود یک فاکتور ارزشمند معماری ایرانی محسوب می‌شود. بهره‌گیری از رنگ‌های استفاده شده در اشعار سعدی، بر روی کاشی کاری جداره مقبره (تصویر ۱۱) که شامل رنگ سبز، سرخ،

تصویر ۱۳. محورگرایی در سعدیه. مأخذ: نگارندگان.

شخصیت سعدی، فردی اهل سفر را نشان می‌دهد، اما مقبره او کاملاً بسته طراحی شده و مانند مقبره حافظ سیالیت، آزادی و حس‌رهایی ندارد. بنابراین خود مقبره سعدی از این نظر متضاد با شخصیت شاعر است.

نتیجه‌گیری

در بررسی و نقد پروژه‌های منظر و معماری، یکی از ارکان مورد توجه، بررسی شخصیت طراح است که تبلور اندیشه‌های وی در طراحی انعکاس می‌یابد؛ در صورتی که معمولاً در بررسی نمونه‌های موردی توجهی به شخصیت طراح نمی‌شود. نکته دوم این است که تبلور اندیشه شاعر به واسطه ارتباطی که طراح با شخصیت شاعر در جهت طراحی باغ-آرامگاه برقرار کرده در طراحی نمود یافته است که این دو آرامگاه را از جمله نماد و نشانه‌ای برای ایران در جهان تبدیل کرده است. در نتیجه در بررسی نمونه‌موردی‌های شاخص در آرامگاه حافظ و سعدی بهتر است ابتدا شخصیت شاعر و طراح به ترتیب با بررسی اشعار و همچنین زندگی‌نامه و آثار مورد مطالعه قرار گیرد که برای طراح با زندگی‌نامه و آثارش و همچنین برای شاعر با اشعارش می‌توان به آن دست یافت و در طراحی معماری و منظر آرامگاه‌ها می‌تواند با توجه به منطقه و موقعیت قرارگیری، عواملی مانند: فرهنگ، محیط زندگی و معماری ایرانی، در ساختار مدنظر ترکیب کرد تا طراحی مطلوب حاصل آید. با رعایت فاکتورهای ذکر شده می‌توان به یکی از اصول طراحی باغ-آرامگاه در ایران رسید که شامل: مصالح بومی، مقیاس انسانی، حس تعلق، نماد، تقارن و معماری ایرانی است (تصویر ۱۴). نشان دهنده ارتباط بین لایه‌ها و مؤلفه‌های هر لایه است.

گذار بوده است. دیدن مقبره به سهولت و به محض ورود به باغ، نشان‌دهنده سادگی و صمیمیت شاعر است. محورگرایی در آرامگاه سعدی به گونه‌ای است که در ذهن ناظر از بدو ورود، درک اولیه‌ای از باغ حاصل می‌شود (اکبری‌ان، ۱۳۹۳). بنابراین محور اصلی باغ، (تصویر ۱۳)، عریض‌تر و در حدفاصل ورودی و مقبره قرار دارد (رضاپور، ۱۳۹۳). به علاوه حضور پررنگ عنصر آب در محور اصلی (شیردست و فراهانی‌فرد، ۱۳۹۳) باغ-آرامگاه، نشان دهنده اهمیت و مقدس بودن آن است.

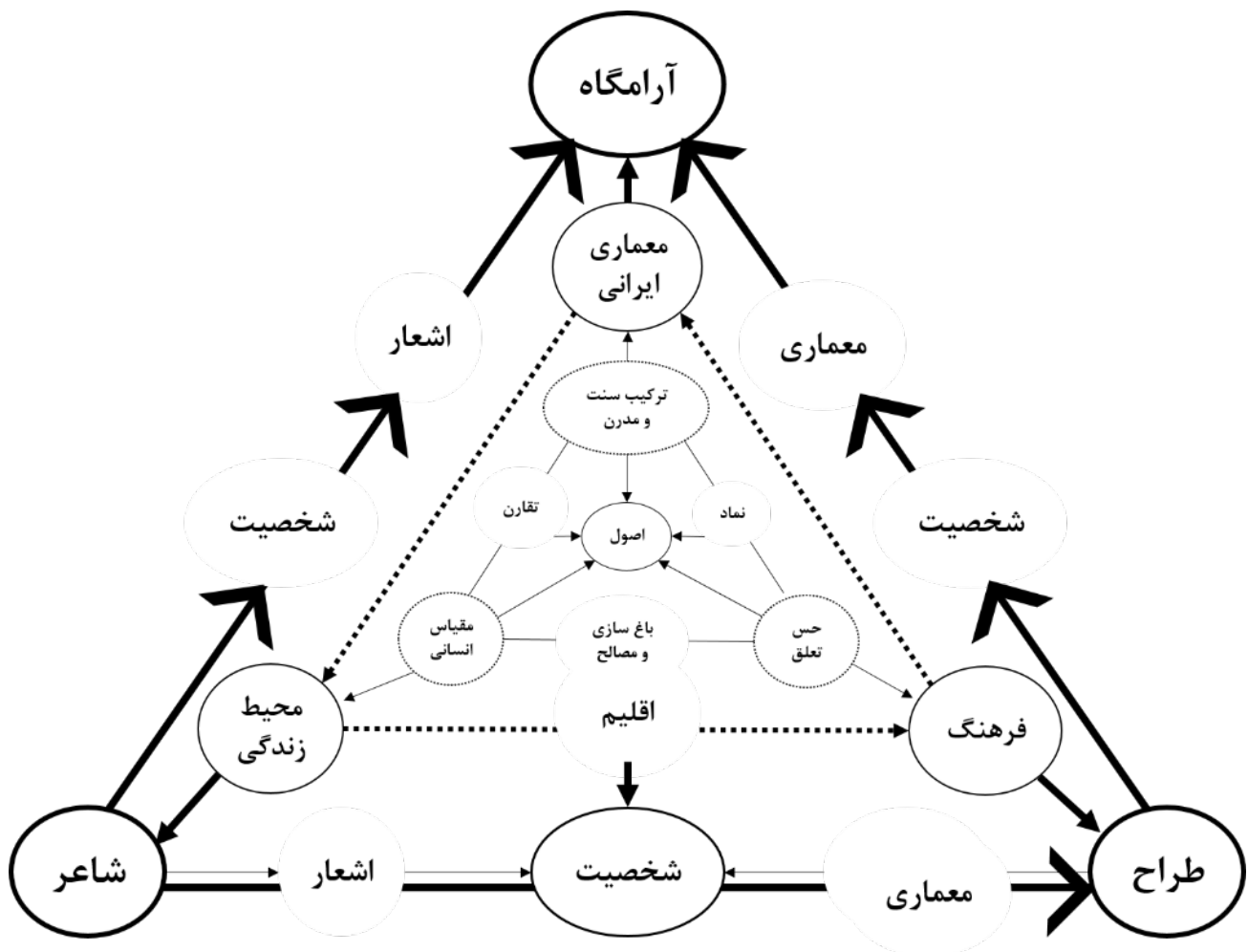
مقایسه تطبیقی باغ-آرامگاه‌ها

نتایج حاصله از مقایسه تطبیقی معماری باغ-آرامگاه‌ها حاکی از آن است که عنصر آب و طبیعت در طراحی و اشعار بسیار اهمیت داشته است. باغ-آرامگاه حافظ تقریباً نیمه درون‌گرا است، اما آرامگاه سعدی برون‌گرا است. کاشی‌کاری و عناصر معماری ایرانی در هردو باغ به وضوح قابل مشاهده است. بنابراین می‌توان اشاره کرد که معماری هردو باغ سازگار با فرهنگ و معماری ایرانی است که با سبک مدرن تلفیق شده است.

یافته‌ها (میزان انعکاس اندیشه شاعر و طراح بر طرح) بخش یافته‌های پژوهش شامل جدول ۶ است که به صورت تطبیقی مقایسه‌ای بین دو باغ-آرامگاه از نظر میزان دخالت اندیشه طراح و شاعر بر معماری باغ-مزار شده است. نتایج حاصل از جدول ۶، نشان می‌دهد که اندیشه طراح و شاعر در طراحی باغ-مزار دخیل بوده و معماری ایرانی که به سبک مدرن نزدیک است، انتخاب شده، با این وجود،

جدول ۶. مقایسه تطبیقی اندیشه شاعر و طراح بر معماری باغ-مزار. مأخذ: نگارندگان.

معماری	مؤلفه حافظیه سعدیه	فرهنگ	برگرفته از اندیشه معمار (کالبدی)
طراحی ایوان برای رسیدن به آرامگاه دیدن آرامگاه از داخل قسمت‌بندی‌های ایوان (ایوان به عنوان قاب عکسی برای نمایش دادن مقبره)	طراحی ایوان برای رسیدن به آرامگاه دیدن آرامگاه از داخل قسمت‌بندی‌های ایوان (ایوان به عنوان قاب عکسی برای نمایش دادن مقبره)	استفاده از شاخه معماری سنتی ایران- گنبد، رواق و تزئینات، رنگ، کنده‌کاری‌ها (حجاری‌ها).	برگرفته از اندیشه معمار (کالبدی)
دارای دو محور یکی طولی و یک محور عرضی تقریباً مساوی	دارای یک محور قوی طولی کشیده و یک محور عرضی کوتاه.	باغ ایرانی	
درون آرامگاه تزئینات و سروده‌های وی مشاهده می‌شود، جایی محبوس برای سخن گفتن با معشوق.	با توجه به عارف‌بودن وی آرامگاه به حالت تک‌بنا در وسط مجموعه (در قیاسی شبیه به کعبه) که فرد در زمان مواجهه با آرامگاه به چیز دیگری فکر نکند و حواس انسان درگیر با چیزی جز آرامگاه نباشد.	عارف / عاشق	برگرفته از اندیشه شاعر (معنا)
بنای او به صورت آرامگاه محفوظ، طراحی شده است.	در طراحی آرامگاه سقف آرامگاه به حالت گنبد نمادی از آسمان و بازبودن بنای آرامگاه.	آرمانی / واقع‌بین	
آرامگاه وی به صورت باز، نیمه‌باز و بسته نیز طراحی شده است.	طراحی بنا کاملاً به صورت سیال و آزاد	باطن آشکار / ضعف سرشت انسان	
استفاده از مفاهیم و سنت‌های آشنا برای مردم در طراحی بنا. استفاده از یک خط مستقیم برای رسیدن به آرامگاه.	با بازبودن نوع طراحی و اشرافیت به کل بنا، نوعی صمیمیت و آشنایی با بنا به وجود آمده است (در طراحی از شاخصه‌های معماری ایرانی-اسلامی استفاده شده است). استفاده از یک خط مستقیم برای رسیدن به آرامگاه.	صمیمی	
طراحی مقبره حالت آزاد و سیال ندارد و حس فردی با شخصیت اهل سفر بودن در افراد ایجاد نمی‌کند.	آرامگاه حافظ به دلیل تفکیک فضایی حیاط‌ها، حالت درونگرا دارد.	یکجانشین اهل سفر	
متولد شیراز و آرامگاه واقع در شیراز-شهری معروف به جایگاه ادب و هنر، شهر گل و بلبل، که در طراحی آرامگاه باغ سازی (الگوی چهار باغ ایرانی) دیده می‌شود.		محیط زندگی (فرهنگ)	
شاهد اختلاف ارتفاع کمتر. استفاده از حوض آب در مجارت مجموعه (آب نمادی از پاکی، خلوص و سادگی).	در نظرگرفتن اختلاف ارتفاع با بالا و پایین‌بردن انسان تا رسیدن به جایگاه آرامگاه.	پیچیدگی/سادگی	اشعار رنگ طبیعت
	اشاره به رنگ‌های سرخ، سیاه، سبز و زرد در سروده‌های وی که در بنای آرامگاه به صورت شاخص استفاده نشده است. البته این رنگ‌ها به صورت وسیع در مجموعه باغ‌سازی آرامگاه است. حوض ماهی آرامگاه سعدی نسبت به آرامگاه دارای تزئینات بیشتر است و به همین دلیل در آنجا بیشتر استفاده از رنگ‌های اشاره شده دیده می‌شود.	اشاره به رنگ‌های سیاه، سبز، فیروزه‌ای و سفید در سروده‌های وی که به صورت واضح و شاخص این رنگ‌ها را در گنبد که خود مانند نگین انگشتر فیروزه می‌درخشد و در زیر گنبد تمامی این رنگ‌ها به نمایش گذاشته شده است.	
	طراحی آرامگاه به صورت باغ و وجود عنصر آب به صورت حوض خود نشان دهنده میزان اهمیت وجود طبیعت در آرامگاه و اشعار شاعران است.		
	حافظ: بلبل برگی خوش‌رنگ در منقار داشت / و اندر آن برگ و نو خوش ناله‌های زار داشت		
	سعدی: برخیز تا تفرج بستان کنیم و باغ / چون دست می‌دهد نفسی موجب فراغ		

تصویر ۱۴. مدل مفهومی نحوه انعکاس اندیشه شاعر و طراح بر معماری آرامستان. مأخذ: نگارندگان.

فهرست منابع

- ادیب‌زاده، سودابه؛ عباسی هرفته، محسن و امین‌پور، احمد. (۱۳۹۷). نقدی بر تاریخ‌نگاری آندره گدار با نگاهی به زمینه‌های تاریخ‌نگاری او، *باغ نظر*، ۱۵(۶۱)، ۱۷-۲۴.
- اکبری‌ان، مریم. (۱۳۹۳). سلطهٔ ابنیه بر طبیعت در ساختار باغ مقبره‌های هند، *هنر و تمدن شرق*، ۲(۳)، ۸-۱۳.
- امینی گوهرریزی، سحر و یظه‌ری کرمانی، علی. (۱۴۰۰). تحلیل الگوی فضایی حیاط مرکزی در باغ مزار شاه نعمت‌الله ولی ماهان با استفاده از تکنیک نحو فضا، *اندیشهٔ معماری*، ۵(۹)، ۶۶-۵۵.
- ارسطو. (بی تا). *فن شعر* (ترجمهٔ عبدالحسین زرین کوب). تهران: امیر کبیر.
- بانی‌مسعود، امیر. (۱۳۹۰). *معماری معاصر ایران: در تکاپوی بین سنت و مدرنیته*. تهران: هنر معماری قرن (وابسته به مؤسسه فرهنگی هنری معماری قرن).
- بدیع، سینا؛ سعیدی، فرهاد؛ فتحعلی نیا، بهنام و معتمد، مهشید. (۱۳۹۶). بررسی پارادایم‌ها و هندسهٔ باغ ایرانی در باغ مزارها (نمونه موردی: سعدیه، حافظیه، شاه شجاع و شیخ روزبهان)، *سومین همایش بین‌المللی معماری عمران و شهرسازی در آغاز هزارهٔ سوم، تهران، ایران*.
- پرتال پویان‌اندیش. (بی تا). *محسن فروغی*. دسترسی در تاریخ <https://decorasion.ir/۱۴۰۰/۳/۴>
- جوادی، شهره و عرب‌سلغار، ندا. (۱۳۹۲). تجلی قداست آب در آرامگاه سعدی شیراز. *باغ نظر*، ۱۰(۲۶)، ۱۳-۲۲.

با امر سیاسی، جستارهای ادبی (مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی مشهد)، ۵۱(۲)، ۲۷-۴۹.

- شیبانی، حمیدرضا؛ نصرآبادی، علی‌اکبر و ستوده‌نیا، مریم. (۱۳۹۹). گونه‌های بازنمایی منظر طبیعی (بررسی کیفیت حضور واژه صحرا در اشعار سعدی). هنر و تمدن شرق، ۸ (۲۹)، ۳۱-۳۶.
- شیردست، آرزو و فراهانی‌فرد، عطیه. (۱۳۹۳). مقایسه نمایش و حضور آب در باغ‌های ایران و هند، هنر و تمدن شرق، ۲(۳)، ۴۰-۴۷.
- ضیائی، انور. (۱۳۹۹). انعکاس تفکر اشعری در افکار سعدی، سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، ۱۵(۴۷)، ۱۲۳-۱۳۷.
- فدوی، طیبه. (۱۳۹۲). تحلیل و بررسی اهداف حافظ از به‌کارگیری عوامل طبیعی در شعر، فصلنامه علمی پژوهشی زبان و ادب فارسی، ۵(۱۶)، ۱۳۳-۱۵۴.
- فرزین، احمدعلی و هاشمی‌زادگان، سید امیر. (۱۳۹۵). تفسیر مقام باغ در شعر سعدی. هنر و تمدن شرق، ۴(۱۳)، ۳-۱۲.
- قبادیان، وحید. (۱۳۹۷). سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران. تهران: علم معمار.
- کسروی، رضا. (۱۳۹۳). باغ مزار، نماد مقبره کلاسیک اسلامی هند. هنر و تمدن شرق، ۲(۳)، ۶۰.
- کمالی سروسستانی، کوروش. (۱۳۸۹). کاخ دولت. سعدی‌شناسی، ۱۳(۱)، ۵-۱۰.
- کیانی، مصطفی. (۱۳۸۳). معماری دوره پهلوی اول: دگرگونی اندیشه‌ها، پیدایش و شکل‌گیری معماری دوره بیست ساله معاصر ایران ۱۳۲۰ - ۱۲۹۹. تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران.
- گدار، آندره. (۱۳۴۵). هنر ایران (ترجمه بهروز حبیبی). تهران: دانشگاه ملی ایران.
- متدین، حشمت‌اله و متدین، رضا. (۱۳۹۴). لزوم ایجاد باغ ایرانی. هنر و تمدن شرق، ۳(۷)، ۱۹-۲۶.
- مزده، علی محمد. (۱۳۷۶). مصباح‌الهدایه و مفتاح‌الکفایه، تصحیح جلال الدین همایی. تهران: مؤسسه نشر هما.
- مسعودی‌اصل، بهزاد. (۱۳۹۵). مناظر فرهنگی و اجتماعی آرامستان میلان با رویکرد فضای باز جمعی شهری. هنر و تمدن شرق، ۴(۱۴)، ۵۵-۶۲.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۱). عرفان حافظ. تهران: صدرا.
- مطیع، حسین. (۱۳۹۹). دانشنامه ادبیات ایران. تهران: انتشارات بوکتاب.
- معتمد، مهشید. (۱۳۹۲). ریشه‌های ایده‌پردازی در معماری و باغسازی آرامستان حافظ شیراز، کنفرانس بین‌المللی عمران. معماری و توسعه پایدار شهری، تبریز، ایران.
- موحد، ضیاء. (۱۳۷۸). سعدی چاپ سوم. تهران: انتشارات

- چشمکی، سمیه و شعبان‌زاده، مریم. (۱۳۹۵). بررسی روانشناختی غزلیات سعدی، دهمین همایش بین‌المللی ترویج زبان و ادبیات فارسی، تهران، ایران.
- حسین‌پور، غزال. (۱۳۹۵). جهان‌بینی حافظ و گوته دومین کنفرانس بین‌المللی ادبیات و پژوهش‌های تطبیقی در آن، گرگان، ایران.
- حیدرنتاج، وحید. (۱۳۹۴). نقدی بر منشأ تفکرات الگوی چهاربخشی در باغ ایرانی. هنر و تمدن شرق، ۳(۷)، ۲۷-۳۲.
- خطیب رهبر، خلیل. (۱۳۶۹). دیوان غزلیات مولانا خواجه شمس‌الدین محمد حافظ. تهران: کتابفروشی صفی‌علیشاه.
- خنشا، مریم و غریب‌پور، افرا. (۱۳۹۹). جستجوی اصولی برای طراحی آرامگاه‌ها با تکیه بر مطالعات تاریخی، نمونه موردی طراحی آرامگاه سعدی. پژوهش‌های معماری و محیط، ۲(۱)، ۱-۱۶.
- داراب‌پور، عیسی و لویمی، سهیلا. (۱۳۸۹). تأملات عرفانی سعدی در بوستان. فصلنامه علمی عمومی زبان و ادب فارسی (گرایش عرفان) ادبستان، ۱(۲)، ۱۰۳-۱۱۹.
- دارابی، علی. (۱۳۸۸). رویکرد پدیدارشناسی در تجزیه و تحلیل پدیده‌های سیاسی. مطالعات سیاسی، ۵(۵)، ۶۱-۸۲.
- دانش‌پژوه، منوچهر. (۱۳۹۹). بررسی سفرنامه‌های دوره صفوی. اصفهان: دانشگاه اصفهان.
- دانیل. (۱۳۹۵). حافظیه و شعر گدار (ترجمه: گلنار تاجدار). تهران: سازمان اسناد کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.
- درودیان، ولی‌الله و شفیع کدکنی، محمدرضا. (۱۳۸۸). این کیمیای هستی (درباره حافظ). تهران: نشر آیدین.
- دشتی، علی. (۱۳۴۴). در قلمرو سعدی. تهران: امیر کبیر.
- رستگار فسایی، منصور. (۱۳۵۰). کنگره جهانی سعدی و حافظ. شیراز: صنوبر.
- رضاپور، لیللا. (۱۳۹۳). نقش سطوح سخت در منظره‌پردازی باغ مزارهای ایرانی هند، هنر و تمدن شرق، ۲(۳)، ۲۴-۳۱.
- رفیعی‌راد، رضا. (۱۴۰۰). تحلیل دلالت‌های کنایی عنصر بصری رنگ در اشعار حافظ، هنر و تمدن شرق، ۹(۳۱)، ۳۱-۴۰.
- سلطانی، منظر؛ شریفی، فاطمه و قلعه‌قبادی، داریوش. (۱۳۹۵). نقش ادبیات و فرهنگ ایرانی در معماری باغ‌های هند (مطالعه موردی: بررسی باغ مزار تاج محل براساس تئوری داده بنیان). سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، ۹(۴)، ۳۴.
- سعادت، هما. (۱۳۹۹). بازشناسی الگوهای معماری باغ-مزار سعدی با تکیه بر مطالعات تاریخی. پنجمین همایش بین‌المللی عمران، معماری و شهر سبز پایدار، همدان.
- سعدی، شیخ مصلح الدین. (۱۳۶۸). گلستان (تصحیح و توضیح غلام حسین یوسفی). تهران: انتشارات خوارزمی.
- شمسی، پارسا. (۱۳۹۷). آشفستگی پارادایمی حافظ در برخورد

طرح نو.

- نقی‌زاده، محمد. (۱۳۹۱). پی‌جویی بارزده‌های شهر از منظر حافظ. هویت شهر، ۳(۵)، ۱۲۳-۱۳۶.
- نوری‌زاده، سحر و صیدائی، کاوه. (۱۳۹۵). تحلیل منظر باغ

مزار نمونه مورد مطالعه: باغ مزار شاه نعمت‌الله ولی در کرمان، اولین کنفرانس بین‌المللی و سومین کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار، مشهد، ایران.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

یارمحمودی، زهرا و نیکنهاد، فاطمه. (۱۴۰۰). بررسی تطبیقی نحوه انعکاس اندیشه شاعر و طراح بر معماری باغ مزار (نمونه‌های موردی: باغ آرامگاه حافظ و سعدی). مجله هنر و تمدن شرق، ۹ (۳۲)، ۲۹-۴۴.

DOI: 10.22034/jaco.2021.288405.1199

URL: http://www.jaco-sj.com/article_132857.html

